

## РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане на образователната и научната степен „доктор“ в професионално направление 2.1. Филология. Славянски езици (съпоставителна лингвокултурология) на тема: „Концептуално поле „Фрукты“ в руской и българской лингвокултурах“

Автор: Ирина Манова, докторант в катедра „Руски език“ в СУ „Св. Климент Охридски“.

Научен ръководител: проф. д-р Ростислав Станков.

Рецензент: доц. д-р Мария Китанова, Секция за етнолингвистика към Института за български език „Проф. Л. Андрейчин“ към БАН

### 1. ЛИЧНИ ДАННИ

Ирина Манова работи като преподавател в СУ от 1982 г. Преди това е работила като филолог-проучвател в Научно-изследователския институт по руски език и литература при МНП, гр. София. От 1982 г. до 1989 г. е асистент в Първа катедра по руски език ФСФ, СУ „Климент Охридски“. От 1989 до 1998 г. е старши асистент, а от 1989 г. до 2015 г. – главен асистент. В момента е назначена по чл. 68 от КТ.

Като преподавател води упражнения по „Теоретичен синтаксис“ (3 курс, специалност „Руска филология“), „Практически руски език“ (1 и 2 курс, специалност „Руска филология“), „Руски език като втора специалност“ (специалност „Българска филология“), „Руски език“ (специалност „Балканистика“), „Руски език като втори чужд“ (на студенти от Стопанския факултет на СУ). В продължение на много години води курсове за подготовка на кандидат-студенти по руски език. Разработила е тема за писмен зрелостен изпит по руски език, проведен на 29.06.2002 г. През учебната 2015/2016 г. от 18 до 22 април изнася кратък цикъл лекции в Университета в Ювяскюля, Финландия.

### 2. ОБЩО ОПИСАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на Катедрата по руски език, Факултета по славянски филологии, СУ „Св. Климент Охридски“, проведено на 21.12.2016 г. Състои се от Увод, три глави, Заключение, Списък на съкращенията, Източници, Използвана литература и цитирана литература, 494 страници, от които 337 основна част и 157 – Приложение. Видно е, че обемът надхвърля значително изискването за кандидатска дисертация.

В Увода е формулиран проблемът, който се изследва, неговата актуалност и значение, обект, предмет, цели и задачи, а също и методиката на изследването. В Първа глава „Базови понятия в лингвокултурологията и лингвоконцептологията. Категориален апарат“ е направен пълен преглед на лингвокултурологичните разработки. Особено за руската лингвокултурология и концептология. Тук много добро впечатление прави изключителната библиографска осведоменост на дисертантката, при която е изразено и отношението на учения към представените трудове. Разгледани са термините лингвокултурология, лингвоконцептология, езикова картина на света, концепт, концептуално поле, макроконцерт, концептоними, конотация, асоциация, лакуна, лакунарност, език, култура, парадигма, културна семантика, симболарии на културата, концептуарии на културата, културни кодове, езикова личност, съчетаемост, ценност на съчетаемостта, семантична плътност, фразеологична и словообразователна активност, лингвокултурно обединение, прецедентни текстове, менталност, манталитет, лингвокултурема, логоепистема, лингвокултурна ситуация, „ключови думи“ и др. Дисертантката борави свободно с целия терминологичен апарат.

Втора глава е назована „Макроконцептът “ХРАНА“ и е разделена на четири части: „Изследвания на макроконцепта „ХРАНА“. „Принципи за събиране на материал“, „Критерии при съставянето на корпуса на изследването“ и идея за представяне на макроконцепта „ХРАНА“ в двуезичен лингвоконцептологичен речник. Разгледани са изследванията по въпроса в руската и българската лингвистика. Тук отново е видна много добрата библиографска осведоменост на авторката. Във втора част е подчертано, че макроконцептът „ХРАНА“ е предметен концепт. Разгледани са всички изследвания по въпроса. Интересна тук е трета част. В нея авторката представя различните подходи при съставяне на един корпус за съпоставително изследване на определен предметен концепт: да се използва лексикален минимум, да се разгледат само безеквивалентните думи, само

думите от славянски произход в двата езика или лексикалните паралели. Ирина Манова приема за основен критерий фразеологичната активност на думите, активността им в традиционната култура, лексикалната съчетаемост. В четвърти параграф е представена концепция за руско-български лингвоконцептологичен речник въз основа на резултатите от проведеното изследване. Това е една много сложна задача, тъй като в един подобен речник се налага да бъде представена лингвокултурна информация, но създаването на такъв двуезичен речник би било изключително полезно. И в тази идея аз виждам един от основните приноси в дисертацията.

Трета глава „Анализ на концептуалното поле “плодове” в руската и българската лингвокултура“ е основната глава в дисертацията.

Анализирант се лексемите – названия на плодове, тяхната съчетаемост, устойчивите съчетания и сравненията, в които те влизат като компоненти, паремии, прецедентните текстове, фолклорните произведения от различен характер, еталонното, митологично и символичното значение на плодовете.

В тази глава е цялостното изследване на концептуалното поле „Плодове“. Тук са представени: ябълка, круша, грозде, слива, череша и вишна, праскова, различните видове ягоди – малина, ягода, къпина, шипка, трънка, глогини, боровинки, калина, дренки. Цитрусови плодове – лимон, портокал. Екзотични – банан, ананас. Орехоплодни. Добро впечатление прави отбелязването на символните значения. Тук би било добре по-обстойно да се разгледат т. нар. невестински имена, в които откриваме вегетативния (растителния) културен код: калина, малина, дуња ябълка и др. Лозата например в български и сръбски език се използва метафорично и като степен на родство: *силазна лоза, улазна лоза* – ‘низходяща и възходяща степен на родство’.

### **3. АКТУАЛНОСТ И ЗНАЧИМОСТ НА ТЕМАТА**

Съгласна съм с твърдението на дисертантката, че темата е актуална, защото концептуалното поле „Плодове“ дава възможност да се правят изводи за връзката между езика, езиковата личност и културата на определени народи с тяхната национална специфика и менталитет в епохата на един глобализиращ се свят. Освен това все още

концептуалното поле „Плодове“ от макроконцепта „ХРАНА“ не е достатъчно изследвано в съпоставителен план, специално за български и руски език. А подобен тип изследвания са необходими и при чуждоезиковото обучение. Известни са много разработки по т. нар. межкултурна комуникация при изучаването на чужд език. Целият материал, съпоставката на двата корпуса, приведените текстове, колокации и фразеологизми, т. е. синтагматичните и парадигматичните релации на репрезентантите на концептите е огромен и представен в светлината на най-съвременните лингвокултурологични изследвания, които както знаем, имат интердисциплинарен характер. Тази интердисциплинарност разкрива връзката на лингвистиката с антопологията.

Работата е актуална и за лексикографската практика, а също и с полезността си при преподаване на някой от двата езика като чужд. Тази насоченост на дисертацията е много ценна, защото авторката е преподавател по руски език в Софийския университет и успява да предложи съчетаване на теоретичните си виждания и тяхното практическото приложение.

#### **4. ПРЕДМЕТ НА ИЗСЛЕДВАНЕ, ЦЕЛИ, ЗАДАЧИ, ИЗТОЧНИЦИ**

Обект на изследването е представата за плодовете, която съществува в двете национални култури – руската и българската, а предмет е определен емпиричен материал, който е подложен на анализ. Целта е представена от дисертантката като изследване на концептуалното поле „Плодове“ в руската и българската лингвокултура, което от своя страна предполага разкриване на общото и национално специфичното в двете езикови картини на света. На стр. 12 и 13 подробно са изредени задачите на изследването. Концептуалното поле е разгледано от лингвокултурологична гледна точка.

Източниците на материала са лексикографски продукти (речници – тълковни, словообразователни асоциативни, етимологични, фразеологични, двуезични, на младежкия жаргон), енциклопедии, сборници с фолклорни материали, етнографски сборници, художествени произведения и др. От тях за изследването е създаден корпус от прецеденти текстове, свързани с плодовете и храненето като цяло в двата съпоставяни езика. Анализването на представените източници показва желанието на авторката да

представи лексемите – репрезентанти на концепта в техните парадигматични и синтагматични релации. Всъщност основна цел на тази работа е да се изведат общите и различните концептуални признаци, характерни за български и руски език, които се откриват в лексико-семантичните експликации на концепта. По този начин се характеризират когнитивните му признаци, формиращи неговата структура в съответните езици.

## **5. МЕТОДИКА**

Дисертантката подчертава, че изследването е осъществено „в рамките на съпоставителната лингвоконцептология, което всъщност представя сливане на лингвокултурологията с концептологията” и е дял в голямото направление лингвокултурология. Самата дисертантка съвсем скромно пише, че при анализа на материала си служи с комплексен подход, без да го доуточнява. Но тук виждаме един изключително прецизен семантичен анализ, който говори за много добра лингвистична подготовка. Редно е да отбележа, практически се използва модел на когнитивен анализ, включващ парадигматичните и синтагматичните релации на лексемите, който е изключително полезен при съпоставително изследвания. Подобен модел за анализ се използва в т. нар. когнитивна етнолингвистика с център Люблин.

## **6. НАУЧНИ И НАУЧНО-ПРИЛОЖНИ ПРИНОСИ**

Основен принос в дисертацията е съпоставително лингвокултурологично изследване на едно концептуално поле с предметна лексика, което не е правено досега за руски и български език. Авторката сама определя, че теоретичният принос е „в провеждането на съпоставителен анализ на концептуалното поле „плодове” в двете лингвокултури и изработването на оригинална методика за провеждането му“, с което аз съм напълно съгласна. Така че изследването има съществен принос в съпоставителната лингвоконцептология, както и при конкретните анализи на материала. Определено важен

момент е огромният емпиричен материал, лично ексцерпиран от авторката, който може да се използва като база данни и за други изследвания.

Особено важен е и научно-приложният принос на дисертацията. Този материал и цялостният му анализ могат да подпомагат преподаването и на български, и на руски език като чужд. Преди години аз предложих на един семинар на преподавателите по български език в Москва да се подпомага изучаването на български език от чужденци чрез създаването на малки тематични етнокултурни речници. Подобен тип съпоставително работи са насочени главно към създаване на нова преподавателска методика, при която езикът се изучава в тясна връзка с културата – традиционна и съвременна. Това изисква нови учебници, нови двуезични, а защо не и многоезични речници. Идеята за двуезичен лингвоконцептологичен речник е много интересна. Събраният и представен в Приложението материал може да служи като база данни, която да се използва за по-нататъшни изследвания, а също и при чуждоезиковото обучение. Следователно полезността на труда не завършва, а започва отгук. Ето защо смятам, че е добре да бъде отпечатан.

Моето мнение е, че задачите, които си е поставила авторката са отлично изпълнени. Изследването представя цялостен езиковедски съпоставителен труд на едно концептуално поле в български и руски език, който е ценен с огромния си материал и с начина, по който е анализиран той.

## **7. АВТОРЕФЕРАТ**

Авторефератът е малко над 60 страници и представя добре в синтезиран вид изследването. В списъка на публикациите по темата са отбелязани – статии в сборници и списания, както и доклади на научни форуми. Броят на публикациите по темата (6) също говори за научното равнище на авторката. Научните приноси са обективно и вярно изведени.

## 8. ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Убедена съм, че представеният труд „Концептуалное поле „Фрукты“ в русской и болгарской лингвокультурах“ утвърждава и развива постиженията в съпоставителната лингвоконцептология. Въз основа на казаното дотук препоръчвам на Ирина Манова да се присъдди образователната и научна степен „доктор“.

22.03.2017 г.

Рецензент:

(М. Китанова)